

Klinkmann talesättet ”Svenska talande bättre folk” om finlandssvenskar. De beskrivs som speciellt rika eller välbeställda i jämförelse med den finska befolkningsmajoriteten. Klinkmann har undersökt texter i tidningar, bloggar, böcker och audiovisuella medier under tiden 1994–2010. Detta talesätt verkar gå tillbaka till 1800-talet, innan begreppet finlandssvensk uppträdde på 1910-talet. Talesättet har i senare tid fått en ironisk och stereotyp betydelse mot bakgrund av att finlandssvenskarna inte längre har en sådan överklassposition som förekom under senare delen av 1800-talet.

Boken avslutas med ett efterord av Lena Mander-Eklund och ett utförligt personregister.

Till slut: Teoretiskt sett har begreppet intersektionalitet liksom handlingsstrategier fungerat väl som analysredskap för att förstå komplexa skeenden och binda samman de olika kapitlen. Vitsen är att det inte går att renodla en viss eller några få förklaringsfaktorer. I stället gäller det att komma underfund med hur olika förklaringsfaktorer kan samverka i historiska processer. Boken har ett viktigt budskap till alla läsare som är intresserade av etniska och språkliga minoriteter och deras förhållningssätt gentemot ett majoritetssamhälle med ett annat språk och en annan etnisk sammansättning.

Anders Gustavsson, Oslo University/Henån

Lena Johannesson: *Fougstedts: Familjen och sakhgheten*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2016. 504 s., ill. ISBN 978-91-7331-784-9.

Hur säkerställer man att framtiden inte ska glömma ens liv och arbete? Det finns många personer som skapat egna arkiv för att det man gjort ska bevaras och beforskas. Men vilka minnen kan vara värda att bevara? Hur upprättas exempelvis ett personarkiv? Detta har bland annat arkitekturforskaren Beatriz Colomina diskuterat i en studie om Adolf Loos och Le Corbusier (*Privat och offentligt: Modern arkitektur som massmedium*, 1999). Båda var måna om sitt eftermäle, men hade diametralt olika strategier för arbetet med de egna arki-

ven. Dessa strategier speglar många personarkivs organisation och uppbyggnad. Loos sparade endast material direkt kopplat till färdiga arbeten, medan Le Corbusier sparade på allt – från tvättnotor och inköpslistor, till all dokumentation av såväl uppförda som icke realiserade byggnader.

Ett annat alternativ för bemärkta personer som känner ansvar för hur framtiden ska ta sig an deras arbete är författande av självbiografier och memoarer, ibland skapade tillsammans med en väl förtrogen medarbetare. Det är böcker som kan slå an en ton hos läsare och bli populära, man tycks komma huvudpersonen riktigt nära och känna att det är sanningen som erbjuds. Exempelvis hade konstnären Paul Gauguin skildring av sitt liv på Tahiti i *Noa Noa* (1901) stor publik under många decennier och tänk hur många (nya) läsare som tagit till sig *Jag är Zlatan Ibrahimovic: Min historia* (2011). Enligt konstvetaren Lena Johannesson i den för denna recension aktuella studie, *Fougstedts: Familjen och sakhgheten*, försökte konstnären Arvid Fougstedt (1888–1949) styra och ställa med arkiv och biografi när han skapade sin egen historia. Ansvaret för personarkivet tycks ha legat hos makan Gerda, sonen Erik (även han konstnär) och sonhustrun Maj Helander-Fougstedt. De samlade brevväxlingar, dagböcker, teckningar, skisser och annat konstnärligt material, listor över konstverk, fotografier med mera som efter paret Fougstedts död kom att doneras till Kungliga biblioteket och Konstakademien i Stockholm. Konstverk donerades samtidigt till flertalet svenska museer, och Arvid Fougstedt såg till att hans liv även kom på pränt i en biografi av Bengt O. Österblom (*Arvid Fougstedt*, 1946). Detta är material som Johannessons studie till stor del bygger på – ett digert material. Det gör att hennes studie inte bara behandlar Arvid Fougstedts konstnärskap; faktum är att det dröjer en bit in i boken innan det tas upp för analys. Istället är det en helt annan fråga som ligger i fokus: de sociala förutsättningarna för att utöva konstnärskapet med konstnärsfamiljen som det primära undersökningsområdet. För vad är det egentligen som krävs av en familj där mannen är konstnär under modernismens era?

Hur ser förhandlingarna om könsroller, ekonomi, familjebildning och kontakter med respektive maka/makes familjer ut? Hustrun Gerda Wessel Fougstedts roll blir här intressant, för enligt Johannesson går hon från att ha egen yrkesidentitet som sjukgymnast till att vara maka, modell och sekreterare. Johannesson menar att hon utvecklar en relation till maken/konstnären som liknar ett medberoende. För hela familjen handlar det alltid i alla sammanhang om att sätta Arvid Fougstedts arbete i fokus, vilket bland annat tar sig uttryck i det kollektivt uppbyggda arkivet.

Vem var då Arvid Fougstedt? Trots att de flesta större svenska konstmuseer har konstverk av honom i sina samlingar, till stor del på grund av familjens donationer, är han inte känd för en större allmänhet. Den tidiga svenska modernistiska konsthistorien förknippas ofta med de så kallade Matisse-eleverna: Isaac Grünewald, Sigrid Hjertén, Leander Engström med flera. De förevigades i en teckning som ofta används när historien om svensk modernism ska berättas. Att det är Arvid Fougstedt som gjort teckningen är inte lika bekant, vilket delvis kan förklaras av att många publicerat bilden utan att ange dess upphovsman. En annan orsak kan vara att Fougstedt inte blev en reguljär elev hos Matisse, utan istället valde Jean Dominique Ingres (1780–1867) som ledstjärna för sin estetiska strävan. En av den franska klassicismens förgrundsfigurer som under 1900-talets första decennier ansågs av samtiden vara väl så borgerlig, men som gav Fougstedt och ett antal andra konstnärer nycklar till ett mer realistiskt förhållningssätt än det fauvistiska som Matisse lärde ut. Fougstedt kom därigenom att tillhöra en konstriktning som kom att kallas ”den nya sakligheten” och som i måleriet karaktäriseras av detaljrikedom, ett berättande perspektiv och den ofta kyliga färgskalan. Porträtt blir Fougstedts huvudsakliga motiv, med både beställningar av samtida kända kulturpersonligheter och kungligheter samt bilder där Gerda och Erik agerade modell i familjens lägenhet på Södermalm i Stockholm. Porträtten av familjen tangerar genremåleriet eftersom de också har något av vardags-

livsskildring över sig. Det gör att de också kan ses som ett led i skapandet av person- och familjehistorien.

Arvid Fougstedt slog igenom som skämttecknare redan som tonåring, främst med bidrag till tidskriften *Puck*. Även om han inledningsvis kom att ha parallella uttryck under sin karriär, tidningstecknare och målände konstnär, så betraktade Fougstedt teckningarna som något negativt för sitt eget eftermäle. Det var inte primärt för dem som han ville bli ihågkommen, samtidigt som det var det material som hade mött en större publik. Under 1910-talet befinner han sig som nyförlovad i Paris, skriver in sig i Academie Matisse, men kommer mest att teckna croquis på Academie Colarossi, en annan av svenskarnas favoritskolor. Han studerade även konst av ovan nämnda Ingres, Jacques-Louis David (1748–1825) och italienska renässansmästare på museerna. Förutom att putsa på sin karriär som konstnär förhandlar han också brevlades med blivande hustrun Gerda Wessel om äktenskapets rollfördelning, samtidigt som hon försörjer honom och ordnar upp mycket av de praktiska göromålen kring sin blivande make. Nej, det är inte lätt att känna empati för Arvid Fougstedt som läsare 2017. Han framstår rent ut sagt som en egocentrisk, barnslig och domderande mansgris. Senare i livet kom han att agera aggressivt och hätskt mot fadern, som också varit ett hängivet stöd för sonens konstnärskap, samt mot bröderna Nils och Tage Fougstedt, kända i egen rätt för tennformgivning. Avundsjuka, bitterhet och en närmast paranoid misstänksamhet uttrycks i brev och biografier, men i verkligheten tycks konflikterna ha varit av mer periodisk karaktär. Avogheten mot den egna familjen blev dock viktiga beståndsdelar i Arvid Fougstedts egen historieskrivning, måhända för att han ville framstå som mer av en ”self-made man”. När han dessutom avpolletterar Gerda som modell för en yngre älskarinna på 1940-talet, samtidigt som hustrun är fortsatt lojal i arbetet med att spara och skildra makens konstnärskap på det mest fördelaktiga sättet, då förstår man varför Lena Johannesson väljer att betrakta Gerdas roll som den medberoendes eftersom hon i alla lägen tycks prioritera makens

behov och villkor. Dessutom skapar de två ett starkt identitetsskapande "vi" som inkluderar sonen Erik, men utesluter deras respektive föräldrar, syskon, vänner. Detta kompliceras av det ekonomiska beroendet till föräldrarna och invecklade lånekaruseller vänner och släktingar emellan.

Inom konsthistorieforskningen var biografingenren tidigt en huvudfåra, vilket också delvis speglade en samtida utställningspraktik på konstmuseer. I en konstnärsbiografi, ungefär fram till 1980-talet, kartlades såväl levnad som familjehistoria, den konstnärliga praktiken och en så fullständig katalog som möjligt över den konstnärliga produktionen. Berättelsen fokuserade i allmänhet på en individuell och exceptionell utvecklingshistoria, där framgångar och motgångar hade en nästan given dramaturgi som också kunde avläsas i efterlämnad konst. Idag har denna typ av historieskrivning inte alls samma akademiska status när mer teoretiska, tematiska och problematiserande skrivningar föredras även i fråga om biografiska studier. Lena Johannessonns bok hör till den problematiserande traditionen och bidrar med ett nytt perspektiv genom att fokusera på familjestrukturen. Johannesson använder ett, som hon kallar det, konstsociologiskt angreppssätt för att granska konstnärsfamiljen som förutsättning för Arvid Fougstedts konstnärskap. Omväxlande får Arvid, Gerda och mot slutet även Erik vara huvudperson i studiens olika kapitel i syfte att tydligare kartlägga deras inbördes relationer och de omgivande familje- och vänskapscirklarna. Boken erbjuder dessutom ett historiografiskt perspektiv för att lyfta fram hur Arvid och Erik Fougstedts konstnärskap behandlats i svensk konsthistorieskrivning. Huvudsakligt källmaterial utgörs av den omfattande släktdokumentation som återfinns i Donation Fougstedt. Detta studeras tillsammans med andra personarkiv, samtida och mer nutida publikationer, främst artiklar och recensioner, och självfallet även Arvid och Erik Fougstedts konstnärliga produktion. Det fanns enligt Johannesson en stark önskan från familjen att Arvid Fougstedts konstnärskap inte skulle falla i glömska, vilket får hustru, son och sonhustru att på olika sätt engagera sig i ar-

kivets uppbyggnad och bevarande. Därför blir arkivet ytterligare en anledning för Johannesson att studera hela familjen, eftersom de alla är del av berättelsen och har lämnat spår efter sig. Studien använder sig av olika analysmetoder och -modeller utifrån materialets karaktär, där grunden är att författaren jämför olika utsagor och dokument i syfte att kunna styrka eller motbevisa delar av Arvid Fougstedts egna reviderade, nästan av mytomani präglade, historia. Boken möjliggör dessutom en ny förståelse för både Arvid och Erik Fougstedts konstnärskap, när de tidigare inte ansetts passa in i den etablerade berättelsen om svensk modernism. Alla illustrationer i boken är av hög klass och det rika bildmaterialet i sig ger god inblick i bådars konstnärskap. Fadern ges större utrymme än sonen, vilket väl också speglar den interna hierarkiska ordningen, men Johannesson önskar att någon annan forskare vill ägna sig åt just Erik Fougstedts konstnärskap för att ytterligare fördjupa kunskaperna.

Boken *Fougstedts: Familjen och sakhgheten* är en synnerligen välskriven och lättläst bok, en riktig bladvändare trots det rika omfånget och det stora formatet. Lena Johannesson presenterar en tydligt strukturerad berättelse genom tematik och kronologi. Studien ger en bred bild av både svenskt och europeiskt konstliv, historiska och politiska händelser samt bjuder på ett riktigt spännande familjedrama. Det är måhända svårt att fatta tycke för personen Arvid Fougstedt, men Johannessonns studie gör honom rättvisa som konstnär och skriver in såväl Gerda som Erik Fougstedt i den svenska modernismens historia.

Ann-Catrine Eriksson, Umeå

Johan Knutsson: *Hantverkare i "hemtrefnadens" tid. Kretsen kring Lars Israel Wahlman 1895–1925*. Foto: Peter Segemark. Nordiska museets förlag, Stockholm 2016. 208 s., ill. ISBN 978-91-7108-581-8.

Johan Knutssons bok är den avslutande delen i en trilogi. Den första delen *I "hemtrefnadens"*